

EHL-İ HADİS'İN SÜNNET VE HADİS MÜDAFAALARINDAKİ ÜSLUP SORUNU

AHLİ HADİTH'S WORDING PROBLEM IN THEIR SUNNA AND HADİTH DEFENDS

İsak Emin AKTEPE*

ÖZET: İslâm tarihi boyunca sünnet ve hadislere uyma konusunda birçok tartışmalar yaşanmıştır. Farklı ekoller metodolojilerini kullanarak İslâm'ın kaynaklarını yorumlamışlardır. Kanaatimizce bu yorumların hepsi İslâm medeniyeti açısından önemlidir. Ancak Ehl-i hadis ekolüne mensup alimlerimiz ne yazık ki muhaliflerine karşı ağır ithamlarda bulunmuş ve bu uğurda uydurma hadisleri dahi kullanmaktan çekinmemişlerdir. Bu makalede Ehl-i hadis'in sünnet ve hadisleri müdafaa düşüncesiyle girdiği üslup sorunu bazı yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Ehl-i Hadis, Sünnet, Hadis, Reddiye, Üslup

ABSTRACT: Throughout the history of Islam, there has been many discussions about submission to Sunna and hadith. Different schools interpreted resources of Islam with using their methodology. In our opinion, all of these interpretations is important in terms of Islamic civilization. However, members of the Ahl-i Hadith, unfortunately, found serious imputations against opponents and did not hesitate to use fabricated hadiths even for this cause. This article discussed some aspects of the Ahl-i hadith issue of style that they used in their defenses of Sunna and hadith.

Keywords: Ahli Hadith, Sunna, Hadith, Defend of Hadith, Wording

1. GİRİŞ

Sünnete muhâlefet meselesi neredeyse sünnetin ortaya çıktığı tarih kadar eski bir münâkaşa konusudur. Sahâbîler arasında sünnet tartışmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in hangi davranışlarının sünnet olduğu, hangilerinin ise olmadığı konusunda zaman zaman fikir ayrılığına düştükleri görülmektedir¹. Yani Resûlullah'ın bütün davranışlarını sünnet sayıp hangilerinin bağlayıcı olup olmadığını değil; Resûlullah'ın fiillerinden hangilerinin sünnet sayılıp sayılmayacağını tartışmışlardır. Ayrıca Hz. Peygamber'e nispet edilerek nakledilen bazı hadislere de itiraz etmiş ve bunların yanlış anlaşılıp aktarıldığını ifade etmişlerdir². Dolayısıyla hem sünnetin mâhiyeti hem de kaynağı konusunda birbirlerinden farklı değerlendirmeler yapabilmişlerdir³.

Sahâbe sonrası erken dönemde tâbiîn nesli içinde ortaya çıkan kelâmî ve siyâsî tartışmalar sahâbe arasında yaşanan sünnet tartışmalarını giderek ideolojik ve sistematik bir boyuta taşımıştır. İnsanların fiillerinde kaderin etkisi, büyük günah işleyenlerin durumu ve Allah'ın sıfatları konularındaki görüş ayrılıkları Ehl-i kelâm ile Ehl-i hadis arasında sünnete muhâlefet ithamlarını ortaya çıkarmıştır. Bu ithamlar bazı kelimelerin bid'at çıkardığı, haktan saptığı ve

* Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Erzincan-Türkiye, iaktepe@erzincan.edu.tr

¹ Yûsuf el-Karadâvî, "Sünnet ve İslam Hukuku II", (çev. İshak Emin Aktepe), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII, 4, 2009, s. 211.

² Hz. Âişe'nin bu tarz itirazları için bk. Zerkeşî, *el-İcâbe li îrâdi mestedrekethu Âişe ale's-sahâbe*, (thk. Saîd el-Afgânî), Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1970.

³ Sahâbîlerin sünnet anlayışları konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Ankara: TDV Yay., 1999; İshak Emin AKTEPE, *Erken Dönem İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2008, s. 69-96.

hatta dinden çıktığı noktasına kadar da taşınmıştır. Ayrıca Ehl-i rey'e mensup tâbîilerin sünnet yorumları da benzer bir tepkiyle karşılaşmıştır. İmam Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) cehmî ve mürcîî olmakla itham edilmesi, ümmetin uğursuzu olmakla nitelenmesi ve tekfir edilmesi yaşanan tartışmaların dozunu göstermektedir⁴. Bu suçlamaların en önemli sebebi İmam Ebû Hanîfe'nin sünnete uymadığı düşüncesidir.

Hicrî ikinci asrın ikinci yarısının en mühim sünnet ve hadis müdâfii İmam Şâfiî'dir (ö. 204/819). Onun eserlerinde muhâliflerinin sık sık sünnete ve hadise uymamakla suçlandığı görülmektedir. Kendi düşüncesine göre bir taraftan haberlerin tamamını ya da haber-i vâhidleri reddeden Ehl-i kelâm ile diğer taraftan da sünneti sahih merfû hadisin zâhiriyle sınırlamayan, amel-i ehl-i Medîne veya mâruf sünnet gibi hudutları belirsiz (?) muğlak kavramlarla sünneti tespite çalışan Kûfe ve Medîne fıkıh mekteplerine karşı sünnet ve hadis savunusu yapmıştır⁵. İmam Şâfiî'nin bir fakih olarak Ehl-i hadîs'in sünnet müdâfaalarına yaptığı güçlü katkı hicrî üçüncü asırda meyvelerini vermiş ve Ehl-i hadîs altın çağını yaşamıştır.

Hicrî üçüncü asrın ilk çeyreğinde vukû bulan mihne olayları neticesinde Ehl-i hadîs'in toplum nazarındaki itibarının giderek artması ve Mu'tezile'nin neredeyse ortadan kalkması, Ehl-i hadîs'in özel te'liflerle sünnet ve hadis müdâfaası yapmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda hicrî üçüncü asırda kaleme alınan pek çok müstakil eserle karşılaşmaktayız. Aynı şekilde genel nitelikli hadis kitaplarının içerisinde de özel bölümler ayrılarak sünnet ve hadis savunusu yapıldığı gözlenmektedir.

Bu çalışmalar incelendiği zaman Ehl-i hadîs ekolüne mensup âlimlerimizin üslup sorunu yaşadıkları görülmektedir. Örneğin muhâtaplarına hakaret etmeleri, bu uğurda uydurma ve zayıf hadislerle istidlâl etmeleri, aşırı ve gerçekçi olmayan ideolojik yorumlar yapmaları, kavramları yerli yerinde kullanmamaları, reye karşı aşırı düşmanlık sergilemeleri, hadislerle aşırı güven duymaları, kendi sünnet telakkilerini dayatmaları vs. ilk etapta zikredilecek sorunlar arasındadır. İşte elinizdeki bu çalışmada Ehl-i hadîs âlimlerimizin sünnet ve hadis müdâfaası yaparken düştükleri bazı üslup sorunları incelenecek ve böylece sünnet / hadis üzerine yapılan yorumlarda nasıl bir usul takip edilmesi gerektiği konusuna ışık tutulmaya çalışılacaktır.

1.1. Ehl-i Bidat Sayılan Grupları Hedef Alan Rivayetler

İslâm âlimlerinden herhangi birinin bilinçli olarak Hz. Peygamber'in gerçek sünnetine muhâlefet ettiği ya da ona ait olduğu noktasında “kesin kanaat” bulunan bir hadisi hiç önemsemediği düşünülemez. Bütün ulema, nebevî sünnet ve hadislerle ehemmiyet vermiş ve onları hükümlerinde delil olarak kullanmıştır. Bununla birlikte sünnetin mâhiyeti, kaynağı, tespiti, anlaşılması, haber-i vâhidlerin değeri, sübûtu ve rivâyeti gibi konularda İslâm âlimleri arasında bir birlik bulunmamaktadır. *Dolayısıyla sünneti inkâr iddiasıyla bir başkasını bid'atçı, sünnet düşmanı, hadis inkarcısı ilan etmek ya da tekfir etmek doğru bir tavır olmasa gerektir. Bunun hâricinde lânet okumak, beddua etmek, hakaret etmek, hedef göstermek, ölümle tehdit etmek gibi davranışlar da ilmî olmadığı gibi oldukça da yanlıştır.*

Hadis kaynaklarının bir kısmında Ehl-i bid'at sayılanlara selam verilmemesi, buğzedilmesi, hastalandıklarında ziyâret edilmemeleri, öldüklerinde cenâzelerine katılmaması, onlara karşı savaşılmaması⁶ tavsiye edilmekte; hatta onlara Hz. Peygamber'e isnad edilmiş merfû

⁴ Ahmet Özer, *Ehl-i Hadîsin Red Literatürü*, MÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 106.

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. İshak Emin AKTEPE, *Erken Dönem İslâm Hukukçularının Sünnet Anlayışı*, s. 234-299; a.mlf., "İmam Şâfiî'nin Ehl-i Kelâm ve Mâlikîlere Karşı Hadis Savunusu", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, VI/1, 2008, s. 111-133; İmam Şâfiî, *Sünnet Müdâfaası*, (çev. İshak Emin AKTEPE), İstanbul: Polen Yayınları, 2007.

⁶ Ebû Dâvud Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-IV, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Beyrut: Dâru'l-Fikr, IV, 198-199 (Buradaki bab başlıkları şu isimleri taşımaktadır: "Bâbu mucânebeti ehli'l-ehvâ", "Bâbu mucânebeti ehli'l-ehvâ ve buğdihim", "Bâbu terki's-selâm alâ ehli'l-ehvâ", 222; Amr b. Ebî Âsım eş-Seybânî, *es-Sünne*, I-II, (thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî), Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, s. 144-145.

Ehl-i Hadis'in Sünet Ve Hadis Müdafaalarındaki Üslup Sorunu

hadisler yoluyla hakaret edilmektedir. Örneğin Ehl-i hadîs tarafından hiçbir rivâyet değerlendirmesi yapılmaksızın Ehl-i bid'at'a karşı nakledilen hakaret içerikli merfû hadislerden bir kısmında şu ifadelerle karşılaşmaktayız:

القدرية مجوس هذه الأمة إن مرضوا فلا تعودوهم وإن ماتوا فلا تشهدوهم *"Kaderiyye bu ümmetin Mecûsileri'dir. Hasta olduklarında onları ziyâret etmeyin! Öldüklerinde cenâzelerine katılmayın!"*⁷. Bu hadisin isnadı şöyledir: Hz. Peygamber > Abdullah b. Ömer > Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr > Abdulazîz b. Ebî Hâzim > Mûsâ b. İsmâil > Ebû Dâvud. Bu isnadın Ebû Hâzim'in Abdullah b. Ömer'den hadis almaması sebebiyle "munkatı" olduğu ifade edilmiştir⁸.

Bu hadisin aynı lafzlara sahip bir başka isnadı ise şöyledir: Hz. Peygamber > Abdullah b. Ömer > Nâfi' > Ebû Hâzim > Zekeriyâ b. Manzûr > Abdullah b. Abdilvehhâb el-Hacebî > Ebû Müslim > Taberânî⁹. Taberânî (ö. 360/970) haberi rivâyet ettikten sonra bu isnadla hadisi Ebû Hazim'den yalnızca Zekeriyâ b. Manzûr'un naklettiğini belirtmiştir. Zekeriyâ b. Manzûr el-Kurazî hakkında ise şu değerlendirmeler yapılmıştır: "Zayıf bir râvidir", "Ahmed b. Sâlih ve bir başkası güvenilir bulmuştur ancak çoğunluk zayıf saymıştır"¹⁰, "Münkerü'l-hadîstir / Makbul olmayan hadis rivâyet eder", "Leyse bi zâlike / O aradığın gibi kuvvetli değildir"¹¹, "Leyse bi'l-kavî, daîfu'l-hadîs, münkerü'l-hadîs, yüktebü hadîsuhû / O kadar da kuvvetli değil, hadiste zayıftır, makbul olmayan hadisler nakleder, hadisi itibâr için yazılabilir"¹². Dolayısıyla her ne kadar bu isnadda Ebû Hâzim ile Abdullah b. Ömer arasındaki inkîta giderilmiş olsa da bunu yapmış olması kuvvetle muhtemel olan Zekeriyâ b. Manzûr'un zayıf bir râvi olması sebebiyle bu isnad da güven telkin etmemektedir.

Bu hadisin "*Kaderiyye ümmetimin Mecûsileridir*" şeklinde kısa bir versiyonu ise şu isnadla nakledilmiştir: Hz. Peygamber > Abdullah b. Ömer > Nâfi' > Cuayd b. Abdirrahmân > Hakem b. Saîd > İbrâhîm b. Hamza > Buhârî¹³. Hadisi nakleden Buhârî (ö. 256/869) aynı yerde isnadda yer alan Hakem b. Saîd el-Emevî'yi "münkerü'l-hadîs" diye nitelemiştir. Dolayısıyla bu tarîk de zayıftır.

Kaynaklarda yer alan benzer bir rivâyet ise şöyledir: القدرية والمرجنة مجوس هذه الامة فإن مرضوا فلا تعودوهم وإن ماتوا فلا تشهدوهم *"Kaderiyye ve Mürcie bu ümmetin Mecûsileridir. Hastalandıklarında ziyâret etmeyin! Öldüklerinde cenâzelerine katılmayın!"*¹⁴ Bu rivâyetin isnadı ise Hz. Peygamber > Enes b. Mâlik > Humeyd et-Tavîl > Ebû Damre Enes b. İyâd > Hârûn b. Mûsâ el-Ferevî > Ali b. Abdillâh el-Firgânî > Taberânî şeklindedir. Taberânî bu hadisin Humeyd'den rivâyetinde Enes b. İyâd'ın teferrüd ettiğini belirtmiştir. Humeyd et-Tavîl ve Ebû Damre sika râviler arasında sayılmakta ve *Sahîhu'l-Buhârî*'de rivâyetleri bulunmaktadır. Ancak Hârûn b. Mûsâ ve Ali b. Abdillâh hakkında hem sadra şifa bilgi bulunmamakta hem de tam anlamıyla tevsik edilmemektedirler. Örneğin Hârûn b. Mûsâ hakkında Zehebî (ö. 748/1347) sadece "Nesâî'nin hocalarından sadûk bir şeyhtir. Sâcî ve İbn Nâciye ondan Ebû Damre < Humeyd < Enes < Hz. Peygamber isnadıyla "*Allah bidat sahiplerinin tevbelerini kabul etmez*" hadisini nakletmiştir. Bu

⁷ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV, 222.

⁸ Muhammed Şemsülhak el-Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-XIV, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995, XII, 296.

⁹ Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I-X, (thk. Târık b. İvadillâh vdğ.), Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1415, III, 65.

¹⁰ Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, I-X, Kâhire / Beyrut: Dâru'r-Reyyân li't-Turâs / Dâru'l-Kitâb, 1407, II, 40; VII, 205, 209; X, 146.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, I-VIII, (thk. Seyyid Hâşim en-Nedvî), Beyrut: Dâru'l-Fikr, ths., I, 199; III, 424.

¹² Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1952, III, 597. Hakkında ayrıca bk. Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, I-VIII, (thk. Ali Muhammed Muavvad vdğ.), Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995, III, 116.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhu'l-evsat*, I-II, (thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed), Halep / Kâhire: Dâru'l-Va'y / Mektebetü Dâri't-Turâs, 1977, II, 271.

¹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 281.

Ehl-i Hadis'in Sünnet Ve Hadis Müdafaalarındaki Üslup Sorunu

Kaynaklarımızda yer alan bir başka haber ise Ebû Hüreyre'den nakledilmiştir: لكل أمة مجوس "Her ümmetin Mecûsîleri vardır. Bu ümmetin Mecûsîleri ise Kaderiyye'dir. Hastalandıklarında ziyâret etmeyin! Öldüklerinde cenâze namazlarını kılmayın!"²⁶ Taberânî'nin bu hadis için verdiği isnad şöyledir: Hz. Peygamber > Ebû Hüreyre > Mekhûl > Yezîd b. Meysere > Ca'fer b. Hâris > Ebu'l-Hasen Ali b. Âsım el-Vâsıtî > Mu'temir b. Süleymân > Haccâc b. Minhâl > Ali b. Abdilazîz ve Ebû Müslim el-Keşşî > Taberânî. Öncelikle bu isnad munkatıdır. Çünkü Mekhûl, Ebû Hüreyre'den hadis almamıştır²⁷. Ayrıca Ebu'l-Eşheb Ca'fer b. Hâris hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır: "Bir şey değildir", "Hadiste zayıf bir râvidir", "Makbul olmayan hadisler nakleder", "Kûfeli zayıf bir râvidir"²⁸ ve "Hadisleri hiçbir kıymet taşımaz"²⁹. Yine Ebu'l-Hasen Ali b. Âsım el-Vâsıtî hakkında da "Pek çok âlim tarafından hakkında cerh ifâdesi kullanılmıştır"³⁰, "Meşhur bir hafızdır. Çok hadis rivâyet ederdi. Âlimlerce zayıf bulunmuştur"³¹ ve "Zayıf bir râvidir"³² değerlendirmesinde bulunulmuştur. Dolayısıyla bu rivâyete de güven duyulamaz.

Hadislerin rivâyet tekniği bakımından değerlendirilmesi noktasında şu bilgilere de değinilmelidir: Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014) hadisin bazı versiyonlarının isnadındaki Ebû Hâzim'in, İbn Ömer'den hadis aldığı tespit edilebilmesi kaydıyla rivâyetin Şeyhayn'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir³³. Ancak İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200) bu hadisin bazı isnadlarını nakletmiş ve tenkit etmiştir³⁴. Sirâcuddîn el-Kazvînî ise hadisi doğrudan mevzû olarak nitelemiştir. Ancak Molla Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605) hadislerin hangi kaynaklarda geçtiğine işâretle Kazvînî'nin değerlendirmesine itiraz etmiştir³⁵. Hadisin bütün tariklerini ele alarak inceleyen Yavuz Köktaş da rivâyetin sened itibarıyla ihticâca uygun olmadığı kanaatinde³⁶. Kısaca hadisin hiçbir güvenilir isnadının olmaması, erken dönem kaynaklarında yer almaması, rivâyet asrı içerisindeki kelimelerin tartışmalarında Ehl-i hadîs'in ana muhâliflerinden Kaderiyye'yi doğrudan hedef alan bir metne sahip olması, Kaderiyye'yi İslâm'ın dışına iterek Nebvî üslûba uymaması, Resûlullah'ın geleceğe dâir spesifik olay, kişi ya da gruplar hakkındaki hadislerinin nedense hep rivâyet dönemi içindeki olgularla ilgili kalması ve kader tartışmalarında Ehl-i hadîs'in cebrî anlayışının mı yoksa Kaderiyye'nin insanın özgürlüğünü tanıyan görüşünün mü doğru olduğu konusunun hâla vuzûha kavuşmamış olması gibi noktalardan hareketle söz konusu rivâyetin kesinlikle Resûlullah'a isnad edilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Yukarıda incelenilen rivâyetlerin kaynaklardaki yorumlarına bakıldığı zaman görülmektedir ki Kaderiyye'nin Mecûsîlere benzetilmesinin sebebi olarak, Kaderiyye'nin hayrı Allah'a nispet ederken şerri başkasına izâfe etmeleri zikredilmiştir. Nitekim Mecûsîler de

²⁵ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali (İbn Hacer) el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, I-VII, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1986, VI, 256.

²⁶ Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I-IV, (thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Sileff), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984, IV, 330.

²⁷ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, I-V, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir vdğ.), Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, V, 580; Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünen*, I-IV, (thk. Abdullah Hâşim Yemânî), Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, II, 57.

²⁸ İbn Adiy, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, II, 137.

²⁹ Ukaylî, *Duafâu'l-Ukaylî*, I, 188.

³⁰ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, VIII, 283.

³¹ Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *el-Muğnî fî'd-duafâ*, I-II, (thk. Nûruddîn İtr), II, 450.

³² Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 94.

³³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, (thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ), Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990, I, 159.

³⁴ Abdurrahmân b. Ali (İbnü'l-Cevzî), *el-İlelül'l-mütenâhiye*, I-II, (thk. Halîl el-Meys), Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403, I, 151-154.

³⁵ Ali b. Sultân el-Kârî, *el-Masnû'*, (thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1398, s. 107.

³⁶ Yavuz Köktaş, "Kaderiye ve Mürcie İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, I/2, 2003, s. 119.

iyiliklerin nurdan kötülüklerin karanlıktan (zulmet) kaynaklandığına inanırlarmış³⁷. Ehl-i hadîs'e göre Kaderiyye, ister küllî olsun ister cüz'î olsun kader konusunda ikili bir yorumu kabul ettikleri için Mecûsiler'le aynıdırlar. Mecûsiler de nûru ilahlık mertebesine karanlığı mahlûkâta nispet ederlermiş. Bu sebeple de güneşe, aya ve ateşe taparlarmış. Yani nûru, karanlığı ve görünür âlemdeki her şeyi Allah'ın yarattığını bilememişler³⁸. Kaderiyye de böyledir.

Bu arada Mecûsîlik nitelemesi uydurma bir haberde Zeydîler için de yapılmıştır. Rivâyet şöyledir: "Zeydiyye bu ümmetin Mecûsîleri'dir"³⁹.

Mürctie ve Kaderiyye hakkındaki bir başka haber ise şöyledir: *صنفان من أمتي لا تنالهم شفاعتي لعنوا "Ümmetimden iki sınıf şefaata nail olmaz. Bunlar yetmiş peygamber tarafından lanetlenmişlerdir. Bunlar Mürctie ve Kaderiye'dir"*⁴⁰. İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) isnadsız bir şekilde naklettiği bu haberi Taberânî şu lafızla rivayet etmektedir: *صنفان من هذه الأمة لا تنالهما شفاعتي المرجنة والقدرية "Ümmetimden iki grup şefaata nail olamayacaktır. Bunlar Mürctie ve Kaderiyye'dir"*⁴¹. Bu hadisin isnadı ilgili kaynakta şöyledir: Hz. Peygamber > Vâsile b. Eska' > Mekhûl > Evzâî > Muhammed b. Mihsan el-Ukkâşî > Muallel b. Nüfeyl el-Harrânî > Ahmed (b. Nadr el-Askerî) veya Ahmed (b. Hâlid b. Müserrih el-Harrânî) veya Ahmed (b. Ali el-Ebbâr) > Taberânî. İsnadda yer alan Muhammed b. Mihsan el-Esedî (ö. ?) hakkında kaynaklarda çok ağır cerh ifadeleri bulunmaktadır. "Çok yalancısıdır; hadis uydurur"⁴², "metrûk"⁴³, "Güvenilir muhaddislere isnad ederek hadis uyduran bir şeyh idi. Kitaplarda ancak cerhetmek için zikredilebilecek biridir"⁴⁴, "İbn Maîn tarafından yalancılıkla itham edilmiştir"⁴⁵ gibi sözlerle cerh edilmiştir. Dolayısıyla bu isnad kesinlikle zayıftır.

Bu hadisin bir başka rivayetinde *صنفان من هذه الأمة ليس لهما في الإسلام نصيب المرجنة والقدرية "Bu ümmetin iki grubunun İslam'dan nasibi yoktur. Bunlar Mürctie ve Kaderiyye'dir"*⁴⁶ ifadesi geçmektedir. Bu hadisin İbn Mâce'deki isnadı şöyledir: Hz. Peygamber > İbn Abbâs > İkrime > Babası (Nizâr b. Hayyân) > Ali b. Nizâr > Muhammed b. Fudayl > Ali b. Muhammed > İbn Mâce. İsnadda yer alan Nizâr b. Hayyân "Ciddî anlamda münkerü'l-hadîstir"⁴⁷, "İkrime'ye ait olmayan şeyleri ona isnad ederek naklederdi. Kesinlikle naklettiği haberlerle ihticac edilmez"⁴⁸ diye vasfedilmiştir. Nizâr'ın oğlu Ali hakkında ise "Güvenilir (sebt) râvilerin hadislerine benzemeyen haberleri sika râvilerden nakletmekte teferrüd ederdi"⁴⁹, "Hiçbir kıymeti yoktur", "Ciddî anlamda zayıftır"⁵⁰ ve "Zayıftır"⁵¹ gibi cerh ifadeleri kullanılmıştır. Dolayısıyla bu isnad

³⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I-XVIII, Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392, I, 154; Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd*, XII, 295.

³⁸ Ali b. Sultân el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa*, (thk. Mustafa es-Sabbâğ), Beyrut: Dâru'l-Emâne, 1971, s. 212.

³⁹ Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-merfûa*, s. 212; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidü'l-mecmûa fi'l-ehâdisi'l-mevdûa*, thk. Abdurrahmân b. Yahya el-Muallimî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ths., s. 502.

⁴⁰ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed ed-Dîneverî, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs*, el-Mektebü'l-İslâmî, 1999, s. 136.

⁴¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, II, 174.

⁴² Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 82.

⁴³ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, 148; III, 209; VI, 326.

⁴⁴ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*, (thk. Mahmud İbrahim Zâyed), Halep: Dâru'l-Va'y, 1396, II, 277.

⁴⁵ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 374.

⁴⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (İbn Mâce), *Sünen*, I-II, (thk. Muhammed fuad Abdulkaki), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ths., I, 24. Ayrıca bk. Elbânî, *Daifu Süneni İbn Mâce*, Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1997, s. 9-10. Bazı rivayetlerde bu iki fırkanın Âhiret'ten nasibi olmadığı kayıtlıdır. Bk. İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, s. 147.

⁴⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 56.

⁴⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 56; İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, III, 157.

⁴⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 112.

⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, II, 200.

⁵¹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 48.

Ehl-İ Hadis'in Sünnet Ve Hadis Müdafaalarındaki Üslup Sorunu

da zayıftır. Hadisin İbn Mâce'de yer alan diğer rivâyetinin isnadında⁵² da Nizâr b. Hayyân bulunduğu için ve Abdullah b. Muhammed el-Leysî⁵³ de meçhûl olup hakkında hiçbir bilgi bulunmadığı için o da zayıftır. Bu hadis İmam Tirmizî tarafından da nakledilmiştir. Onun hadis için verdiği iki isnaddan biri şöyledir: Hz. Peygamber > İbn Abbâs > İkrime > Nizâr > Ali b. Nizâr ve Kâsım b. Habîb > Muhammed b. Fudayl > Vâsıl b. Abdila'lâ el-Kûfî > Tirmizî⁵⁴. Bu isnad Tirmizî tarafından "ğarib hasen sahîh" diye nitelenmiştir. Halbuki hem Nizâr, hem oğlu Ali ve hem de her ne kadar tadilde mütesâhil İbn Hibbân tarafından *es-Sikât*'da zikredilmiş⁵⁵ olsa da Kâsım b. Habîb et-Temmâr zayıf râvilerdir. Nizâr ve oğlu hakkında bilgi verdiğimiz için tekrarlamıyoruz. Kâsım b. Habîb hakkında ise "Hiçbir kıymeti yoktur"⁵⁶ ve "Sağlam değildir"⁵⁷ gibi cerh ifadeleri kullanılmıştır. Tirmizî'nin zikrettiği ikinci isnad ise şöyledir: Hz. Peygamber > İbn Abbâs > İkrime > Sellâm b. Ebî Amre > Muhammed b. Bişr > Muhammed b. Râfî' > Tirmizî. Bu isnadda yer alan Sellâm b. Ebî Amre hakkında ricâl kaynaklarında şu bilgiler yer almaktadır: "Sika râvilerle isnad ederek maktûb hadisler nakleder. Hadisleriyle ihticac etmek câiz değildir"⁵⁸, "Hadiste çok zayıftır"⁵⁹, "Hiçbir kıymeti yoktur"⁶⁰, "Zayıftır"⁶¹. Bu hadisler hakkında yapılan başka değerlendirmelerde de bunların isnadlarında mecrûh hatta yalancı râvilerin yer aldığı ifade edilmiştir⁶².

Kaderiyye ve Mürcie'nin hadisler yoluyla lanetlendiği de anlaşılmaktadır. Bir rivayette şu ifadeler vardır: ما بعث الله تعالى نبيا قط إلا في أمته قدرية ومرجية ان الله لعن القدرية والمرجية على لسان سبعين نبيا "Allah'ın bütün peygamberlerinin ümmeti içinde Kaderiyye ve Mürcie olmuştur. Allah Kaderiyye ve Mürcie'ye yetmiş peygamberin diliyle lanet etmiştir"⁶³. Hadisin İbn Ebî Âsım (ö. 287/900) tarafından verilen isnadı şöyledir: Hz. Peygamber > Muaz b. Cebel > Yezîd b. Husayn > Muhammed b. Cehâde > Ebu'l-Alâ ed-Dîmeşkî > Bakıyye > İbn Musaffâ. Hadisin râvilerinden bir kısmı mecrûh ve meçhûl sayılmıştır. Heysemî (ö. 807/1404), Bakıyye b. Velîd'in zayıf (leyyin) olduğunu; Yezîd b. Husayn'ın da kendisi için meçhul olduğunu ifade etmiştir⁶⁴. Bu rivayete benzer uydurma olduğu ifade edilen bir merfû haberde ise Allah'ın yetmiş peygamberin diliyle Kaderiyye, Cehmiyye, Mürcie ve Rafizîlere lanet ettiği kaydedilmektedir⁶⁵.

Kaderiyye'nin "Allah düşmanı" olarak takdim edildiği bir rivayet ise şöyledir: إذا كان يوم القيامة نادى مناد ألا ليقم خصماء الله وهم القدرية "Kıyâmet günü bir münâdî "Allah'ın düşmanları kalkın" dediğinde bilin ki onlar Kaderiyye'dir"⁶⁶. Hadisin isnadı şöyledir: Hz. Peygamber > Ömer b. Hattâb > İbn Ömer > Amr el-Ensârî > Hubeyb b. Amr el-Ensârî > Bakıyye. İsnadda yer alan Bakıyye müdellis, Hubeyb b. Amr meçhûl diye vasfedilmiştir⁶⁷. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200)

⁵² İsnad şöyledir: Hz. Peygamber > İbn Abbâs ve Câbir b. Abdillâh > İkrime > Nizâr b. Hayyân > Abdullah b. Muhammed el-Leysî > Yûnus b. Muhammed > Muhammed b. İsmâîl er-Râzî > İbn Mâce. Bk. İbn Mâce, *Sünen*, I, 28.

⁵³ Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, I, 356; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 596.

⁵⁴ Tirmizî, *Sünen*, IV, 454.

⁵⁵ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed, *es-Sikât*, I-IX, Haydarabad: Dâiretü'l-Maârif el-Usmâniyye, 1973, VII, 337.

⁵⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 108; İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, III, 13.

⁵⁷ İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, (thk. Muhammed Avvâme), Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986, s. 449.

⁵⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 341.

⁵⁹ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, II, 7.

⁶⁰ Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, I, 271.

⁶¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 261.

⁶² İbnü'l-Cevzî, *el-İllevü'l-mütenâhiye*, I, 161-162; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 206. Ayrıca bk. Yavuz Köktaş, "Kaderiye ve Mürcie İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi", s. 120-124.

⁶³ İbn Ebî Âsım, *Sünne*, s. 142; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, I-XXV, (thk. Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefi), Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994, XX, 117.

⁶⁴ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 204.

⁶⁵ Celâlüddîn es-Suyûtî, *el-Leâliu'l-masnûa fi'l-ehâdisi'l-mevdûa*, I-II, (thk. Ebû Abdîrrahmân Salah b. Muhammed b. Uveyda), Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996, I, 240.

⁶⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VI, 317.

⁶⁷ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 206. Hubeyb b. Amr hakkında ayrıca bk. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 131.

tarafından da hadis, muzdarip olarak nitelenmiş ve râvilerinin bir bölümü mecrûh ve meçhûl sayılmıştır⁶⁸.

Şu haberlerde de aynı durum gözlenmektedir:

1- *"Bu ümmetin Mecûsileri Kaderiyye'dir. Onlar şu ayette Allah'ın mücrim dediği kimselerdir: "Mücrimler, sapıklık ve çulgunluk içindedirler"*⁶⁹. Hadisin isnadı şöyledir: Hz. Peygamber > Hz. Âişe > Hasan el-Basrî > Abdullah b. Yezîd > Abdullah b. Hâlid (Abdûn el-Karkasânî) > Ali b. Meymûn. Hasan Basrî ile Hz. Âişe arasında inkita söz konusu olduğundan⁷⁰ hadis zayıftır.

2- *"Âhir zamanda Râfîziler denen bir kavim çıkacaktır. Onlar İslâm'ı reddederler"*⁷¹. Bu hadis için Ahmed b. Hanbel'in verdiği isnad şudur: Hz. Peygamber > Hz. Ali > Hasan b. Ali > İbrâhîm b. Hasan > Kesîr en-Nevâ > Ebû Akîl Yahyâ b. Mütevekkil > Muhammed b. Süleymân ve Muhammed b. Cafer el-Varekânî > Abdullah. İsnadda yer alan Kesîr en-Nevâ, Ebû Hâtîm ve Nesâî tarafından zayıf sayılmıştır⁷².

Bu hadisin bir başka rivayetinin ardından *"Onları öldürün! Onlar müşriktirler"*⁷³ ifadesi yer almaktadır. Bu rivayetinin isnadı ise Hz. Peygamber > Abdullah b. Abbâs > Meymûn b. Mihrân > Haccâc b. Temîm > İmrân b. Zeyd > Hâşim > Züheyr. Heysemî, bu isnadlarda yer alan râvilerin sika sayıldığını ancak bazılarında ihtilaf bulunduğunu ifade etmiştir⁷⁴. İmrân b. Zeyd hakkında İbn Maîn ve Ebû Hâtîm "Hadisi yazılır ancak hüccet olmaz" demişlerdir. Zehebî de Haccâc'ı "vâhi" diye vafsetmiştir⁷⁵.

3- Ehl-i bid'at'la mücadele ederken kullanılan bazı hadislerde ise bidat ehlinin ne orucu, ne namazı, ne sadakası, ne haccı, ne umresi, ne cihadı, ne tevbesi ve ne de fidyesi Allah tarafından kabul edilir denilmektedir (*لا يقبل الله لصاحب بدعة صوما ولا صلاة ولا صدقة ولا حجا ولا عمرة ولا جهادا ولا صرفا ولا*)⁷⁶. Onların dini paramparça ettikleri, bid'at, hevâ ve dalâlet ehli oldukları, herkesin tevbesi kabul edilecekken bunların tevbesinin reddedileceği ve Resûlullah'ın bunlardan beri olduğu nakledilmektedir⁷⁷. Rivâyete göre bir merfû haberde *"Allah bidat ehlinin tevbe hakkını kaldırmıştır"* ifadesi yer almaktadır⁷⁸. Onlar bid'attan dönmedikçe hiçbir amelleri kabul edilmez denilmektedir⁷⁹.

4- Bir başka merfû haberde ise Resûlullah'ın Hâriciler hakkında *"(Hâriciler) Cehennemliklerin köpekleridir"*⁸⁰ buyurduğu nakledilmektedir. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin bu hadis için verdiği isnadda yer alan Haşrec b. Nebâte, Duhârî tarafından *ed-Duafâu's-sağîr*'de zikredilmiştir⁸¹. Nesâî de sağlam bir ravi olmadığını ifade etmiştir. İbn Hibbân münkerü'r-rivâye olduğunu söylerken Ahmed b. Hanbel ise sika saymıştır⁸². Humeydî'nin verdiği isnadda geçen

⁶⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 149.

⁶⁹ İbn Ebî Âsım, *Sünne*, I, 146. Ayet için bk. Kamer (54), 47.

⁷⁰ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 622; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VIII, 522.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 103.

⁷² Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, V, 487.

⁷³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 459. Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII, 242.

⁷⁴ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 22.

⁷⁵ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, V, 288.

⁷⁶ Elbânî, *Daifu Süneni İbn Mâce*, s. 7.

⁷⁷ İbn Ebî Âsım, *Sünne*, I, 8. Benzer bir ifade Hz. Ömer'e de nispet edilmiştir. Bk. Aynı eser, I, 22.

⁷⁸ İbn Ebî Âsım, *Sünne*, I, 21.

⁷⁹ İbn Ebî Âsım, *Sünne*, I, 22.

⁸⁰ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I-IV, (thk. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî), Mısır: Dâru'l-Hicr, 1999, II, 163; Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr, *Müsned*, I-II, (thk. Hasan Selim Esed ed-Dârânî), Dimeşk: Dâru's-Sakâ, 1996, II, 154; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr, *el-Kitâbü'l-musanneffî'l-ehâdîsi ve'l-âsâr*, (thk. Kemal Yusuf el-Hût), Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409, VII, 553.

⁸¹ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *ed-Duafâu's-sağîr*, (thk. Mahmud İbrâhîm Zâyed), Halep: Dâru'l-Va'y, 1396, s. 39.

⁸² İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkîn*, I, 218.

Ehl-i Hadis'in Sünnet Ve Hadis Müdafaalarındaki Üslup Sorunu

Ebû Gâlib de zayıf ve münkerü'l-hadîs olarak nitelenmiştir⁸³. İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde ise müdellis bir ravi olan A'meş'in şaz bir tarikle İbn Ebî Evfâ'dan anane ile nakilde bulunduğu görülmektedir. Hasılı rivayet Müslüman bir toplumu topyekün cehennemlik ve hatta cehennemliklerin köpeği sayması açısından Hz. Peygamber'in üslubuna uymaması yanında isnad açısından da problemlidir.

5- Benzer bir durum şu tür rivâyetlerde de mevzu bahistir. Nakledildiğine göre Hz. Peygamber "*Ümmetim hakkında en büyük korkum, Arapça'yı bilen ve Kur'ân'a dayanıp mücâdele eden münâfikların ortaya çıkmasıdır*"⁸⁴. Bir başka rivayette ise bu münâfikların iman edenlerle mücadele edeceği ve Kur'ân'ı iyi bilecekleri kaydedilmiştir⁸⁵. Hatta rivayet doğruysa Hz. Peygamber, müşrik ve kâfirlerin delillerini kullanarak onlara karşı mücâdele eden münâfiklardan bahsetmektedir⁸⁶. Bu rivâyetlerde tavsif edilen ve münâfik olarak nitelenenlerin Mu'tezile'ye mensup ulemamız olduğu açıktır.

Ehl-i bid'at diye nitelenen Kaderiyye ve Mürcie gruplarını doğrudan ve ismen hedef alan on farklı rivayetin hadis tekniği bakımından incelendiği bir çalışmada bunların isnadlarının farklı derecelerde de olsa hepsinin zayıf ya da mevzû olduğu, Kaderiyye'yi Mecûsî olarak niteleyen hadisin sahih, hasen, zayıf veya mevzû olarak vafedilmesinin sened tenkidinin de icthâdîliğini gösterdiği, bu hadislerin metinlerinin de illet barındırdığı, bunların bir bölümünün de mevkûf iken merfû hale getirilmesi ihtimalinin varlığı, muayyen gelecekte haber veren bu tür hadislerin ihtiyatla karşılanması gerektiği, Kaderiyye'nin ve Mürcie'nin kim olduğunun bilinmediği ve Hz. Peygamber'in Müslüman Kaderiyye ve Mürcie'yi ehl-i şirke benzetmeyeceği değerlendirmesi yapılmıştır⁸⁷. Bütün bu tespitlere biz de katılmaktayız. Ancak bu tespitler işin bir vechesini teşkil etmektedir. Burada şu hususlara da değinmek gerekir: Ehl-i hadîs ekolüne mensup âlimlerimiz muhâliflerini toplum nazarında mahkum etmek için zaman zaman hadis ilminden istifade etmişler; açıkça uydurma olduğu belli olan rivâyetleri mevzû olduklarına işaret etmeksizin nakletmekten çekinmemişler ve hadisler yoluyla Hz. Peygamber'in diline izâfeten muhâliflerine hakâretler etmişlerdir. Bu hadisleri eserlerinde zikreden ulemamıza göre bizzat Resûlullah, bu tâifelere lakap takmış ve onlara hakaret etmiş olmaktadır. Halbuki bu haberlerin uydurma olduğu ya da en azından ciddî anlamda zaafiyet içerdiği bizzat bu müelliflerce de bilinmektedir veya ihtisas yaptıkları ilmin gereği olarak biliniyor olmalıdır. Bunların Resûlullah'ın gelecekte haber vermesi ve bir mucizesi sayılması ise kabul edilebilir değildir. Çünkü bu durumda Hz. Peygamber'in neden sadece rivâyet sırasında ortaya çıkan Kaderiyye ve Mürcie'den bahsedip tarih boyunca İslâm dünyasında ortaya çıkan diğer fırkalara değinmediği sorusu akla gelmektedir. Dolayısıyla bunların uydurma olduğu bilindiği halde böylesi hadisler vasıta kılınarak muhâliflere karşı üstünlük sağlanmak istenmesi doğru ve ilmî bir tavır olarak görülemez. Bu tavrı hadisleri koruyup kollamakla görevli sayılan Ehl-i hadîs'in göstermesi ise kesinlikle kabul edilemez.

Ehl-i hadîs'in sünnet ve hadis müdafaası yaptığı kaynaklar incelendiğinde muhalif gruplara karşı merfû haberler yanında mevkuf rivayetlerin de kullanıldığı görülmektedir. Bu rivayetlere göre sahâbiler doğrudan Ehl-i rey'i ve diğer Ehl-i bidat gruplarını hedef almakta ve onları ağır bir dille itham etmektedir. Aşağıda buna dair birkaç örnek sunulacak ve tahlil edilecektir:

1- İbn Abdilber'in (ö. 463/1071) *Câmiu beyani'l-ilm ve fadlih*⁸⁸ adlı eserinde Hz. Ömer'e (ö. 23/643) nispet edilen şu sözle karşılaşılır: *إن أصحاب الرأي أعداء السنن أعتهم أن يحفظوها ونفقت منهم أن*

⁸³ İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, (thk. İhsan Abbas), Beyrut: Dâr Sâdır, 1968, VII, 238.

⁸⁴ İbn Abdilber, Ebû Amr el-Kurtubî, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih*, I-II, (thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Züheyrî), Arabistan: Dâr İbni'l-Cevzî, 1994, II, 1200.

⁸⁵ İbn Abdilber, *Câmiu beyâni'l-ilm*, II, 1201.

⁸⁶ İbn Abdilber, *Câmiu beyâni'l-ilm*, I, 607.

⁸⁷ Yavuz Köktaş, "Kaderiye ve Mürcie İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, I/2, 2003, s. 138-139.

⁸⁸ İbn Abdilber, *Câmiu beyân'l-ilm*, II, 1041-1042.

يعونها، واستحيوا حين سئلوا أن يقولوا: لا نعلم، فعارضوا السنن برأيهم فإياكم وإياهم. *Ehl-i rey sünnetlerin düşmanıdır. Hadisleri ezberlemek zorlarına gitti. Ezberden kaçtılar. Ama bir soru sorulunca da bilmiyorum demekten utandılar. Bu yüzden de sünnetlere reyleriyle muhalefet ettiler. Onlardan sakının!*"⁸⁹. İbn Abdilber aynı yerde hemen hemen benzer anlamı veren beş altı haber nakletmektedir. Halbuki Hz. Ömer'in Ehl-i rey'den bahsetmesi mümkün değildir. Zira onun zamanında ne Ehl-i rey'in bizzat kendisi ne de böylesi bir kavram bulunmaktaydı. Hatta Hz. Ömer'in genel din ve sünnet telakkisinin daha sonra ortaya çıkan Ehl-i rey'e ilham verdiğini söylemek dahi mümkündür. Mesela Muhammed Revvâs Kal'acî onu rey medresesinin ilk hocası addeder⁹⁰. Hz. Peygamber'in sünnetine getirdiği yorumlar daha sonra Ehl-i rey ekolüne mensup ulemanın değerlendirmelerine benzetilmektedir⁹¹. Dolayısıyla onun Ehl-i rey'i kötülemiş olması, hele hele onları sünnet düşmanı ilan etmesi makul görünmemektedir.

2- Bir başka habere göre ise İbn Ömer "*Sünnete muhâlefet eden kâfir olur*" demiştir. Uyulmadığı için kâfir olunan sünnet ise seferde namazın kısaltılmamasıdır⁹². Halbuki Hanefiler dışındaki diğer mezheplere göre seferde namazlar istenirse kısaltılmayabilir. Yani bu haber doğruysa müslümanların kâfir ekseriyeti bu tekfire muhatap olmaktadır.

3- Bir başka habere göre de İbn Ömer, Kaderiyye'ye karşı cihad için yardımcıları aramaktadır⁹³. Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki böylesi ifadeler özellikle cahil Müslümanlar arasında şiddete başvurma eğilimini geliştirmektedir. Pek çok cahil kişi bu tür sözlerden etkilenmekte ve içinde Ehl-i bidat saydığı gruplara karşı nefret beslemektedir. Halbuki Allah Resûlü hayatı boyunca Müslümanların birliğini teşkil ettirmeye çalışmış ve bu uğurda münafıklara karşı dahi ılımlı bir politika izlemiştir. İkinci olarak Kaderiyye denilen grup İbn Ömer'e şöyle şikayet edilmektedir: *إن عندنا رجلا يزعمون أن الأمر بأيديهم، فإن شاءوا عملوا، وإن شاءوا لم يعملوا* "Bizim oralarda bazı insanlar var. Bunlara göre kendi iradeleriyle davranıyorlarmış. (Yani ne yapacakları iradeleri dışında yazılıp çizilmemiş). İsterlerse bir işi yaparlarmış istemezlerse yapmazlarmış"⁹⁴. Ehl-i hadis kader konusunda cebrî bir itikada sahiptir. Yani yapacaklarımız ezelde yazılmıştır. İnsanın iradesi yok hükmündedir. Başımıza gelenler ve yaptıklarımız bizim kaderimizdir. Ehl-i rey ise bu itikadın Allah'ın adaletine aykırı olduğunu, insanların kendi iradeleriyle davrandıklarını ve bu sebeple sorumlu tutulacaklarını ileri sürmüştür. Yukarıdaki rivayetle sahâbeden İbn Ömer, cebrîlerin safında gösterilmektedir. Halbuki Ehl-i sünnet uleması daha sonraları cebr anlayışının Allah'ın adaletine hâle getirdiğini görerek kulun kesbi ve Allah'ın yaratması düşüncesini geliştirmişlerdir. Ayrıca kaderi yalnızca ilahi bilgi ile sınırlı tutmuşlardır.

4- İbn Abbâs ise Kaderiyye'nin boynunu vurmaktan bahsetmektedir⁹⁵. Öncelikle bu ifade İbn Abbas'a isnadsız bir şekilde nispet edilmektedir. İkinci olarak yine şiddet dili kullanılmakta ve kader konusunda farklı düşünenler açıkça tehdit edilmektedir.

1.2. Alimlerin Ehl-i Bidat Sayılan gruplara Karşı Sert Uslûbu

Ehl-i hadis kaynakları incelendiğinde Ehl-i bidat sayılanlara ya da sünnete ve hadise muhalefet ettiği düşünülenlere karşı Ehl-i hadis ulemamızın sert bir dil kullandığı görülmektedir. Örneğin Kâsım b. Muhammed Kaderîleri sürgün etmek, Ömer b. Abdilazîz dillerini koparmak

⁸⁹ Benzer bir ifade için bk. Suyuti, Celâlüddîn, *Miftâhu'l-cenne fi'l-ihcâci bi's-sünne*, Medine: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 1989, s. 47.

⁹⁰ Muhammed R. Kal'acî, *Mevsûatü fihî İbrâhîm en-Nahâî*, I-II, Beyrut: Dâru'n-nefâis, 1986, I, 127.

⁹¹ Örnekler için bk. İshak Emin Aktepe, *Erken Dönem İslam Hukukçularının Sünnet Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2008, s. 89-90.

⁹² İbn Abdilber, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih*, II, 1207; Herevî, Ebû İsmâil Abdullah b. Muhammed, *Zemmü'l-kelâm ve ehlihi*, I-V, (thk. Abdurrahman Abdulaziz eş-Şibl), Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1998, III, 41.

⁹³ Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed es-Sem'ânî, *el-İntisar li ashâbi'l-hadîs*, thk. Muhammed b. Hüseyin, Suudiyye: Mektebetü Advâi'l-Menâr, 1999, s. 19.

⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, 2001, X, 101.

⁹⁵ Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *el-İntisar li ashâbi'l-hadîs*, s. 19.

Ehl-i Hadis'in Sünnet Ve Hadis Müdafaalarındaki Üslup Sorunu

istemekte⁹⁶; İbn Sîrin de kendisine hadis ya da âyet okumak isteyen bir bidatçıyı yanından kovmaktadır⁹⁷. Zührî'nin "Hadis erkektir. Onu erkekler sever, erkek görünümlü kancıklar sevmez"⁹⁸ dediği nakledilmekte; Şa'bî ise reylerin üzerine bevl edilmesini tavsiye etmektedir⁹⁹. Süfyân es-Sevrî ilim yazan gayr-ı Arap gençleri görünce kızmakta ve "İlim Araplar'a ve insanlığın efendilerine özgü idi. Onlardan çıkıp bu sefillerin eline geçince din değişti" demektedir¹⁰⁰. Rivayet doğru ise İmam Şâfiî de hadis varken kendi görüşünü soran kimseye "Beni kilisede mi gördün, üstümde zünnar mı gördün?" diyerek, hadis varken görüş verenleri ya da belki hadisi yorumlayanları Hıristiyanlara benzetmekte; "Sahih hadisle amel etmezsem aklımı yitirmişim bilin!" diyerek de onları akılsız saymaktadır¹⁰¹. Ehl-i kelim hakkında ise "Kelamcılar hakkındaki kararım, onlara ağaç dallarıyla vurulup, deveye ters bindirilmeleri ve aşiret aşiret, kabile kabile dolaştırılmalarıdır. Bu arada işte bu, Kitap ve sünneti terkedip kelama sarılanın cezasıdır diye bağırılır"¹⁰² dediği aktarılmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in *er-Red ale'z-zenâdika ve'l-cehmiyye* adlı eserinde ise şu tür ifadelere rastlamaktayız: "Cehm ve taraftarları insanları Kur'ân ve hadisin müteşâbihiyle ilgilenmeye çağırılmışlardır. Böylece hem kendileri yoldan çıkmış hem de pek çok kimseyi saptırmışlardır", "Cehm'den –ki o Allah'ın düşmanıdır- bize şunlar ulaşmıştır"¹⁰³, "Onların sözleri Allah'a iftira, sapıklık ve küfürdür"¹⁰⁴ ve "Allah şeytanların dinini ve Cehm ile taraftarlarının dinini terk edenlere merhamet etsin"¹⁰⁵. Yine Ahmed b. Hanbel, kelamcılarını zındık olarak nitelemiş¹⁰⁶, "Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyenleri tekfir etmiş ve bidat sahibi Cehmiyye ve Mutezile'nin arkasında namaz kılınamayacağına fetva vermiştir. İbrahim b. Tahmân da Cehmiyye'yi ve Kaderiyye'yi tekfir etmiştir. Hârice, Cehmiyye'nin kâfir olduğunu, Cehmî olanların hanımlarının boş sayıldığını, eşlerine helal olmadıklarını, hastalarının ziyaret edilmemesi gerektiğini, cenazelerine katılmamak icab ettiğini söylemiştir. Bu hükmüne gerekçe olarak da onların istivâyı, Allah'ın oturması diye yorumlamamalarını göstermiştir. Süfyân es-Sevrî ayetlerin mahluk olduğunu düşüneni "kafir, zındık ve kanı helal" saymıştır. Yahya b. İbrâhim ise Cehmiyye'ye çokça beddua ettiğini ifade etmiştir. İbnü'l-Mübârek de Yahûdî ve Hristiyanlar'ın sözlerini aktarmanın caiz; fakat Cehmiyye'nin sözlerini nakletmenin caiz olmadığına hükmetmiştir. Süfyan b. Uyeyne ise "Kur'ân'ın mahluk olduğuna inananın kafir olduğunda kuşku duyanlar da kafirdir" demiştir. Vekî' b. Cerrâh'a göre onlar tevbe etmezlerse öldürülmelidirler. Kestikleri de yenmez; çünkü mürteddirler. Abdurrahmân b. Mehdî'nin kanaati ise mihneyi hatırlatmaktadır: İktidar gücü olsa köprü üzerinde duracağını ve "Kur'ân mahluktur" diyenlerin kafasını kesip ırmağa atacağını itiraf etmiştir. Yezîd b. Hârûn'a göre de Cehmiyye zındıktır ve Allah'ın lanetli kullarıdır. Mürcie ise pisliktir¹⁰⁷. Yine Yezîd b. Hârûn Allah'ın görüleceği yolundaki hadisi naklettikten sonra "Bunu tezkib eden Allah ve Resûlünden berîdir" demiştir¹⁰⁸. Saîd b. Cübeyr, Mürcie'yi Yahûdî ya da Sâbiî olarak anmıştır¹⁰⁹. Ahmed b. Hanbel de Ebû Hanîfe'ye buğzetmeyi sevap vesilesi kılmıştır¹¹⁰. Güya bizzat Ebû Yûsuf, Ebû Hanîfe'yi Cehmî

⁹⁶ Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *el-İntisar li ashâbi'l-hadîs*, s. 19.

⁹⁷ Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *el-İntisar li ashâbi'l-hadîs*, s. 22.

⁹⁸ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs*, el-Mektebü'l-İslâmî, 1999, s. 110.

⁹⁹ İbn Abdilber, *Câmiu beyâni'l-ilm*, I, 617.

¹⁰⁰ İbn Abdilber, *Câmiu beyâni'l-ilm*, I, 620.

¹⁰¹ İbnü'l-Kayyım, *Muhtasaru's-savâiki'l-mürsele*, (thk. Seyyid İbrahim), Kahire: Daru'l-hadis, 1992, s. 519; Suyuti, *Miftahu'l-cenne*, s. 65.

¹⁰² Râzî, Fahrüddîn, *Menâkibu'l-İmâm eş-Şâfiî*, Beyrut: Daru'l-Cil, (thk. Ahmed Hicâzî es-Sakkâ), 1993, s. 95-101.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *er-Red ale'z-zenâdika ve'l-cehmiyye*, (thk. İbn Şebîb el-Acmî), Kuveyt: Ğerâs, 2005, s. 196.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *er-Red ale'z-zenâdika ve'l-cehmiyye*, s. 212.

¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *er-Red ale'z-zenâdika ve'l-cehmiyye*, s. 330.

¹⁰⁶ Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *el-İntisar li ashâbi'l-hadîs*, s. 9.

¹⁰⁷ Abdullah b. Ahmed, *Kitâbü's-sünne*, I-II, (thk. Muhammed Saîd Sâlim el-Kahtânî), Demmâm: Dâr İbni'l-Kayyım, 1406, I, 24-38.

¹⁰⁸ Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-sünne*, I, 81.

¹⁰⁹ Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-sünne*, I, 323.

¹¹⁰ Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-sünne*, I, 180.

olarak vasfetmiştir¹¹¹. Hocası Hammad b. Ebî Süleyman da Ebû Hanîfe'ye küfretmiştir¹¹². Evzaî de Ebû Hanîfe'yi İslâm'ı parça parça zayıflatmakla suçlamış¹¹³; İslâm dünyasında ondan daha şerli birisi doğmamıştır demiştir¹¹⁴.

Açıkçası Ehl-i hadis ulemamız ne yazık ki muhaliflerine karşı oldukça sert bir üslupla şiddet dili kullanmıştır. Bu da tarih içerisinde bazı Müslümanların kendileri gibi düşünmeyen ve İslâm'ı kendileri gibi anlamayan kimselere karşı bilenmesine ve onları itham etmesine sebep olmuştur. Neticede diyalog yerine suçlamalarla İslâm ümmetinde sürekli parçalanmalar meydana getirilmiştir.

2. SONUÇ

Resûl-i Ekrem efendimiz (s) bütün ümmetin peygamberidir ve onun sünneti bütün ümmet için değerlidir. O, Kur'an'ın ve İslâm'ın mübelliği ve mübeyyini. Onun öğrettikleri olmadan İslâm'ın doğru anlaşılması asla mümkün değildir. Tarih boyunca bütün İslâm mezhepleri bu hakikatin farkında olmuştur ve Hz. Peygamber'e ait bilgilere ehemmiyet vermişlerdir. Ancak hangi bilgilerin ona ait olup olmadığı veya hangi bilgilerin sünnet sayılıp sayılmayacağı ya da hangi bilgilerin nasıl yorumlanacağı konularında İslâm mezhepleri arasında sürekli tartışmalar olmuş ve metodolojik farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bir mezhebin sahih saydığı rivayeti diğeri kabul etmemiş olabilir. Yahut bir mezhep zayıf haberle amelî onaylarken diğeri reddi seçebilir. Yine bir mezhep için önemli olan geleneksel uygulama diğeri mezhep için hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Biri mümkün olduğunca çok hadisi amelîde tutmaya çalışırken diğeri Hz. Peygamber'e aidiyeti kuşkulu haberleri kabulden kaçınabilir. Birinin zâhirî yorumla anladığını diğeri te'vil edebilir. Netice itibarıyla hepsinde amaç Hz. Peygamber'in örnekliğinden istifade etmek olsa da farklı saiklerle değişik yorumlar yapabilmişlerdir.

Bu noktada Ehl-i hadis ulemamız hadis ve sünnet konusundaki hassasiyetleriyle olsun veya mezhepsel taassuplarıyla olsun muhaliflerine karşı sert bir üslupla şiddet dili kullanmışlardır. Hz. Peygamber'e atfedilmesi mümkün olmayacak derecede zayıf ve uydurma haberleri ne yazık ki hadislerin zaafiyetine yönelik hiçbir uyarı yapmadan muhalifleri aleyhine kullanmışlardır. Bu hadislerde İslâm ümmetinin bir parçası olan ekoller Resûlullah'ın diliyle hedef gösterilmiş, cezalandırılmaları istenmiş, cehennemlik ilan edilmiş ve açıkça lanetlenmiştir. Halbuki bu dil Hz. Peygamber'in nezih üslubuna yakışmadığı gibi İslâm ümmetini parçaladığı için onun birleştirme stratejisine de uymamaktadır. Yine Ehl-i hadis ulemamız eserlerinde Ebû Hanîfe başta olmak üzere muhaliflerine ağır ithamlarda bulunmuşlardır. Kanaatimizce bu ithamlar da nebevî üslubu en fazla yakalamış olması beklenen hadis âlimlerimize yakışmamıştır. İslâm ümmetinin önemli bir kısmının mezhep imamı olan Ebû Hanîfe'ye ve ona benzer düşünceler taşıyanlara yönelik kırıcı ve dışlayıcı üslup kullanılması tarih boyunca farklı düşüncelere karşı sürekli aynı üslubun tekrarını getirmiştir. Halbuki Ehl-i hadis de bir yorum ekolüdür. Hadislerin zahirine bağlı kalmak ya da mümkün olduğunca her hadisle amel etmeyi tercih etmek de bir yorumdur. Bunun yegane doğru yol olduğu asla iddia edilemez. Zaten böyle olduğu için tarih boyunca Ehl-i hadis dışında başka yorum ekolleri de olagelmiştir. Yapılması gereken bunların hepsini kıymetli saymak ve birbirlerini dışlayıp itham etmelerine engel olmaktır.

¹¹¹ Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-sünne*, I, 181.

¹¹² Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-sünne*, I, 184.

¹¹³ Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-sünne*, I, 186.

¹¹⁴ Abdullah b. Ahmed, *Kitâbu's-sünne*, I, 187.

KAYNAKÇA

Abdullah b. Ahmed, Kitâbü's-sünne, I-II, (thk. Muhammed Saïd Sâlim el-Kahtânî), Demmâm: Dâr İbni'l-Kayyim, 1406.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh, Müsned, I-VI, Mısır: Müessesetü Kurtuba, ths.

_____, *Müsned, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, 2001.*

_____, *er-Red ale'z-zenâdika ve'l-cehmiyye, (thk. İbn Şebîb el-Acmî), Kuveyt: Ğerâs, 2005.*

Ahmet Özer, Ehl-i Hadisin Red Literatürü, MÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Ali b. Sultân el-Kârî, el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa, (thk. Mustafa es-Sabbâğ), Beyrut: Dâru'l-Emâne, 1971.

_____, *el-Masnû', (thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1398.*

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr, Müsned, I-X, (thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynullah), Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1409.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, et-Târihu'l-evsat, I-II, (thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed), Halep / Kâhire: Dâru'l-Va'y / Mektebetü Dâri't-Turâs, 1977.

